Год. II. София, 21 Май 1927 год. Брой 63

ИЗТОКЪ

СЕДМИЧНИКЪ ЗА ОБЩЕСТВЕНЪ ЖИВОТЪ И КУЛТУРА

Издава Теодоръ Милевъ.

СЪДЪРЖА

Безъ пжть — Д-ръ Ас. Златаровъ; **Философскиятъ камъкъ**— Теодоръ Милевъ; **Религия и търпение** — Г. Хауптманъ; **Скръбь**— разказъ отъ Ст. Олчевъ; **Какъ да излѣземъ отъ блатото** — Кайзерлингъ; **Майка** — стих. отъ Д. Чаковъ; **Защо френскитѣ писатели сж по-добре** — Х. Унгаръ; **Бетховеновъ концертъ** — М. Ж. **Литературенъ прегледъ** — П. Господиновъ и др.

Абонаментъ: за година 100 лева; за 6 месеци 55 лева за странство: 150 и 80 лева. — за учащи се 80 и 40 лева

ЕДИНЪ БРОЙ 3 ЛЕВА

Редакция и администрация: булевардъ Мария Луиза, 53. София

БЕЗЪ ПЖТЬ

Средъ нашата младежь се набелѣзватъ сé по-чести случаи на буйства, самоубийства и опити за самоубийства, които почнаха да озадачаватъ. Напоследъкъ самоубийството на двама младежи докара цѣла психоза средъ ученички и ученици, скучаещи дамички и праздноскитащи господа: самоубийцитѣ израстнаха въ тѣхни очи като герои и имената имъ се обкржжиха съ ореолъ на слава. И съ право, ако е истина, министерството на просвѣтата е издало нареждане да се конфискуватъ броеве отъ вестници, които раздухватъ и надуватъ тая случка и помагатъ на вирeенето на това болестно състояние на духоветѣ.

Въпросътъ не е маловаженъ. Трѣбва да се замислимъ върху тая ненормална проява на младежкия поривъ и да потърсимъ причинитѣ, които я пораждатъ.

Причини много може да има. Следвоенното време, което донесе обща разруха на всички духовни стойности, не може да не се отрази върху душата на младитѣ. Обществениятъ животъ се изрази въ дива арена на тъмни инстинкти, дето се борятъ гениятъ на разрушението и гениятъ на насилието. Каква радость може да донесе това на жадната за праздникъ, за трѣпна живѣлица, за опиянение младежка душа! Нѣма голѣмъ идеалъ, който да нахрани ентусиазма на сърцата, да бжде полетъ на мисъльта, да събуди за подвигъ волята: всичко е дребнаво, користно, тъмно наоколо. А душата на младежа е кипежъ; събуденото за животъ сърце разкрито за романтизмъ и мисъльта жадна за истина. Кой ще имъ даде храна?

Нѣкога, когато България бѣше градина, готвяща се да даде плодъ, когато бурята не бѣ минала, за да повали назрелитѣ надежди, нашата младежь бѣше романтична, увлечена по социални блѣнове (старитѣ казваха утопии) въ които се очертаваха миръ, икономическа свобода, братство, правда. На кржжоци тогава се събираше младежьта да учи азбуката на тоя предсѣщанъ и желанъ общественъ редъ и въ душитѣ се разливаше грейката на една велика радость. Само добра воля и добро чувство бѣха въ основата на това младежко увлечение и ние не видѣхме нѣщо лошо да се роди отъ тѣхъ. Епоха на идеализмъ бѣше то.

Но цѣла организирана атака се поведе срещу тия настроения на младежьта и успѣха: младежьта се отби от социализма, отвърна погледъ отъ утопиитѣ и . . . остана въ безпжтица. Защото не съумѣха да замѣстятъ съ новъ идеалъ изтръгнатиятъ такъвъ. Футболнитѣ състезания, гимнастическитѣ чети, не задоволяватъ душата на младежьта. И почна епохата на кинематографитѣ, на танцитѣ, на зигомарството, на треската по парливи усещания, които докараха разложението, на което сме свидетели.

И събиратъ се родителско-възпитателски групи, пращатъ се министерски и инспекторски окржжни, издаватъ се книжки и новели, за да се спре тоя процес на разложение. Резултатитѣ не сж много надеждни. Какво трѣбва да се прави?

На младежа е нуженъ идеалъ: голѣмъ, свѣтълъ, покоряващъ и опиващъ сърцето му. На младежа трѣбва починъ за дѣло: той е кондензирана енергия, която иска пжть, иначе разбива яза и лудо се разлива.

Проява на такъвъ идеализмъ ние виждаме тукъ-таме. Такова е, напримѣръ, антиалкоолното младежко движение, има го и въ младежкитѣ християнски дружества. Но това не е достатъчно: голѣмата часть отъ младежитѣ сж настрана, тѣ стоятъ стъписанн и избиватъ въ екцеси и нежелателни прояви. Тая младежь е безъ храна за душата си и за това се лута, върви по криви пжтища и не вещае нѣщо добро за племето ни.

Дайте идеалъ на младитѣ! Идеалъ, който ще задоволи тѣхното сърце, разкрито и бушуващо, сърце, което копнее за подвигъ. Идеалъ на човѣщина, идеалъ на правда, идеалъ на красота — това несъзнателно търси младежьта и като не го намира — тръгва по кривъ пжть.

Добре: замѣстете това, което бѣше нѣкога социализма за младежьта съ равенъ нему по цена идеалъ и вие ще спасите тая младежь. Не искамъ да бжда криво разбранъ: не съмъ сектантъ и фанатикъ и не искамъ никой да мисли, че смѣтамъ за единствено разрешение връщането къмъ старото добро време единствено възможното правилно разрешение. Не! Но сгрейте душата на младите съ нѣщо, което носи въ себе си величие и човѣчность, дайте на младежкото романтично чувство здрава храна, очертайте пред духовния погледъ на младитѣ смжтнитѣ контури на единъ примамливъ общественъ идеалъ и вие ще ги заситите, ще имъ дадете криле и тѣ не ще падатъ така лесно въ тинята на живота, не ще се блазнятъ и подаватъ на пагубни настроения и навеи.

Азъ видѣхъ отблизо въ чужбина какъ работятъ и съ колко здравъ духовенъ животъ живѣятъ младежкитѣ македонски дружества: тѣ вършатъ работа, която никой нашъ дипломатъ не свършва и най-важното е, че тѣ даватъ на своитѣ членове достойна напитка за жаждата на младежкото сърце: жажда за правда и законъ.

Нашата младежь е безъ пжть и трѣбва честно да помислимъ къмъ какъвъ пжть трѣбва да бжде насочена, за да нѣма истории съ конспиративни групи или като тая на Първолетка и нейния нещастенъ хлапакъ, които сж болестна проява и зараза за тия, които се лутатъ въ безпжтица.

Д-ръ Ас. Златаровъ

Религия и търпение

Герхартъ Хауптманъ

Нашитѣ чувства сж безграничнн и никакви мисъль-форми не биха могли да ги изразятъ, тъй като почти винаги отъ едно и сжщо чувство произтичатъ множество мисли. Чувството пуска своитѣ корени дълбоко изъ всички части на нашето сжществуване, и физическото и психическо състояние на всѣки единъ дава особена украса на неговата религиозность. Твърде много зависи отъ настроението и цѣлото състояние на човѣка, какъвъ отѣнъкъ и украса да придава ежедневно на своитѣ чувства. Това е по-скоро нѣщо, което много трудно, даже почти никакъ не може да се изрази съ думи, чийто привидни граници се загубватъ въ неизвестното, неуловимото и ставатъ едно отвлечено понятие. Ако, обаче, бихме пожелали да синтезираме това чувство въ една малка мисъль, да го вмъкнеме насила въ едни тѣсни рамки, или пъкъ даже да напишемъ нѣкоя книга за него, да създадемъ нѣщо постоянно, непромѣнимо, то тогава това чувство би било немилостиво откжснато отъ своя природенъ коренъ, отъ своята сфера, дето то расте и се развива. Тогава това чувство ще бжде изопачено, разбито и вмѣсто да бжде обектъ на съзерцание, то ще се обърне на общественъ въпросъ, съ който всѣки единъ ще започне да се занимава. Даже за да може това чувство вмъкнато на сила въ една мисъль-форма да бжде по-понятно, по-достъпнонего ще го освободятъ и отъ последниятъ остатъкъ мистицизъмъ, и освенъ това, ще го принудятъ да направи множество компромиси, които въ края на краищата ще заличатъ окончателно индивидуалната искра въ него. Ако бихмо желали нѣкакси по-точно да опредѣлимъ чувствата и мислитѣ, които произлизатъ дълбоко въ нашата душа и тамъ се формиратъ, ще се убедимъ, че едно точно фиксиране е почти невъзможно, даже изключено. Защото чувството е сжщо така едно многостранно сжщество, което се подържа въ насъ, ражда нашитѣ мисли, като въ замѣна на това, получава винаги нова подкрѣпа отъ насъ. Вземете коя да е мисъль, написана по-рано или по-късно въ нѣкоя книга. Вие ще видите, че тази мисъль ще ви се види доста остарѣла вече. Ако, обаче, тя бѣ останала въ нашата душа, то безъ друго тя би запазила своята свежесть и преснота. Защото постоянно би била подхранвана отъ нашитѣ душевни преживевания

СКРЪБЬ

Подъ акациитѣ, които ронѣха цвѣтъ — мина високъ, слабъ човѣкъ, облеченъ въ черно. Кой бѣше и отъ кжде не знаеха. Очитѣ му приличаха на безцвѣтни петна, които нищо не говорятъ и нищо не напомнятъ. Хвърли дълга начупена сѣнка по каменнитѣ плочи, спрѣ се безъ нужда до нѣкакъвъ пжтенъ книжарь, после предъ широка витрина съ детски играчки и дълго стоя. Отъ тамъ се кланяше малка японка съ пъстра рокля и позлатенъ чадъръ, дългоносъ палячъ съ червено пискюлче на шапката и съ дантели на ржкавитѣ, разказваше нѣщо забавно, а пълна кукла стоеше на страна — плаха, смутена, щастлива. Но изведнажъ — и тя и приведенитѣ ездачи съ кончетата, и топкитѣ, и дървенитѣ кжщички, по прозорцитѣ на които имаше саксии съ цвѣтя — се завъртѣха въ пъстъръ кржгъ, потъмнѣха, изгубиха се. Стана пусто и глухо като въ степь. Уличниятъ шумъ замрѣ, живэтътъ спрѣ своя вървежъ

Непознатиятъ натискаше витрината, като че искаше да я счупи и вземе играчкитѣ. Какво ставаше съ него — богъ знае. Усмихваше се странно, гледаше предъ себе си, а кожата въ жглитѣ на очитѣ му се надипли въ малки вѣтрила. После неочаквано потрепери и тръгна. Замъгленията му погледъ се плъзгаше по изящнитѣ фракове съ жълти ржкавици, които минаваха край него, заставаше върху нѣкоя боа отъ бѣлка — оставила диря на теменуги, обгръщаше уличната пъстрота, но случайно, безъ мисъль, безъ споменъ. Чернитѣ сѣнки на файтонитѣ лѣгаха върху мозъка му и кое бѣше вчера, кое днесъ — не помнѣше. Кжщитѣ загубиха линиитѣ си, клюмнаха като мокри, дрипави играчки и на тѣхнитѣ прозорци се показваха восъчни кукли, научени да се усмихватъ, да се кланятъ, да махатъ ржце.

Той не бързаше: рано или късно — все едно. Закопча палтото, несъзнателно погледна сребърния монограмъ на бастона си и излѣзе на обширенъ площадъ. Високитѣ му черни рамена бѣха сведени. Мина край нѣкаква аптека, отъ която го погледна младо момиче, после край малъкъ кинематографъ, премѣри съ погледъ рекламнитѣ му табла и разсѣяно сви въ малка улица. Отъ тамъ се показа военна музика, съ знаме и дълги редици свѣтли ножове. Бодриятъ маршъ звънѣше въ витринитѣ, люшкаше листата на крайпжтнитѣ трепетлики и полази по дрехитѣ и лицето на непознатия. Нему се стори, че кръста на малката черквица отсреща плъзна въ въздуха, изви въ златна джга и застана предъ сивитѣ редици.

Видя, че другитѣ свалятъ шапки и той свали. Пръститѣ на ржцетѣ и рамената му трепереха, сѣкашъ му бѣше студено, чукаше съ бастона си по тротоара и изведнажъ му мина да колѣничи и да цѣлуне знамето. Но нѣкой извика: на страна! И той застана. Кой бѣше — не разбра. Не се обърна да види.

Слънцето блѣщѣше въ очитѣ и той наложи низко шапката си. Не забележи, че когато се отдалечи — кривогледо джуджде разсипа върху рекламнитѣ платна голѣма кутия съ бисквити. Не видя и дебелата немцойка, която свирѣше съ латерна на жгъла. Сѣнката му се клатѣше следъ него — сива, начупена, мършава, удължаваше се, чезнѣше. Минувачитѣ го блъскаха, самъ блъскаше, безъ да се извинява, като че загледанъ въ нѣкакъвъ далеченъ свѣтъ — чуждъ и непознатъ за другитѣ. Лицето му бѣше тъмно и коситѣ на слѣпитѣ очи побѣлѣли. Дълбока заздравѣла рана се очертаваше на челото му.

Колко време бѣше вървѣлъ — не знаеше. Погледна часовника си, скри го и отново го погледна. Чувствуваше се уморенъ, но не му се отиваше въ кжщи. Само като си спомнѣше — невидими пръсти полазваха по сърцето му, стискаха го, стискаха гърлото и той не можеше да поеме дъхъ. Тъмно ставаше предъ него и кой бѣше, какво бѣше — забравяше.

Видя на пжтя падналъ бѣлъ конь. Отъ единъ балконъ провисна голѣмъ килимъ и едра слугиня размаха тежка пухалка. Понататъкъ долетѣ топка, отскочи и го удари. Не се разсърди. Взе я, огледа я като нѣщо ново и непознато, потрепери, захапа устни и пакъ я остави. Нѣкакъвъ свѣтълъ образъ полази край вишнитѣ отсреща и се изгуби. После погледна къмъ близката жълта сграда и прочете: училище. Мътниятъ погледъ изведнажъ се проясни. Мислитѣ му се обточиха като копринени нишки. Всичко запѣ около него— залѣно отъ слънце, а старият училищенъ слуга — заблъскалъ дрезгавъ звънецъ — прие образа на любимъ, забравенъ приятель.

Надъ училищната врата имаше голѣмъ увѣхналъ венецъ — останалъ отъ нѣкакъвъ праздникъ. Непознатиятъ мина напредъ, назадъ, спрѣ на тротоара и впи погледъ натамъ. Излѣзе побѣлѣлъ учитель, а следъ него — пъстри роклички и кжси панталони — крѣсливи, палави, зачервени. Изведнажъ му се стори, че ей сега, тая минута между тѣзи деца ще се покаже малка главица — близка, родна, прилична на неговата, ще разгърне ржце и ще затича. Но не видя нищо. Отново лицето му потъмнѣ като земята, като дрехитѣ. Бастонътъ му падна, но не се наведе да го вземе. Бѣше безразлично. Нѣ-

иусещания. Никога една мумия не може да представя истинскиятъ живъ човѣкъ, макаръ нейнитѣ черти да отговарятъ напълно на човѣка. Сѫщо мисъльта иска да се подхранва, за да може да живѣе, да се поддържа. Но кой би могълъ да даде една точна дефиниция на тази храна, която се намира въ сѫщностьта на нашитѣ чувства? Кой е този лѣкарь, фармакологъ, който би могълъ да опресни мисъльта, да подържа живота и сѫществуванието ѝ? Кой другъ, освенъ самиятъ човѣкъ, който носи мислитѣ си дълбоко скрити въ недрата на своята душа, който винаги ги подмладява, би могълъ най-добре да подържа живота на своитѣ мисли? Понѣкога ми се струва, като че ли, любовници, които говорятъ за своята религиозность, вършатъ престѫпление спрѣмо себе си, като издаватъ своитѣ тайни. Какъ биха могли тѣ да подържатъ винаги грѣбначниятъ стълбъ на човѣшкиятъ духъ на онази висота, въ онова състояние, щомъ като веднажъ вече сѫ го издали? Отъ онзи часъ, когато Исусъ е провъзгласилъ своето учение отъ планината, когато е пожелалъ да направи и останалитѣ хора християни, отъ тогава още той е извършилъ престъпление спрѣмо своята личность.

*

Индивидуалното и социалното се изключватъ въ царството на вѫтрешниятъ миръ и едното може да живѣе само за смѣтка на другото. Щомъ индивидуалното реши да се свърже съ социалното, то трѣбва да скъса съ собственото си лично Азъ, сиречъ, да направи често пѫти ценни жертви. Въ случай, че обществото би се съгласило да приеме една личность, готова да запази на всѣка цена своятъ индивидуализъмъ, тогава то трѣбва да направи доста много отстѫпки и да се помири съ най-различни неприятни положения. Въ такъвъ случай то намира извинения, както за себе си, така сѫщо и за въпросната личность, като я нарича писатель, художникъ, талантъ, гений и пр. За личностьта, обаче, за онзи индивидъ, който, за да направи впечатление е готовъ да жертвува своятъ душевенъ, вѫтрешенъ животъ, своята голяма тайна, която човѣкъ не е въ състояние съ цѣлото си битие да обхване, за тази личность има само едно извинение: страстьта, волята къмъ могъщество, безразлично, какъ би се проявила тя, дали въ изкуството или въ науката, философията или политиката. Ето защо, има толкова малко хора, които могатъ да управляватъ, тъй като малцина сѫ, които биватъ разяждани отъ голѣми страсти. Не отричамъ, че ние имаме нужда отъ пророци и вестители, но ако тѣзи пророци сѫ честни и почтени, то трѣбва да признаятъ, че могатъ да даватъ само доловимото; абсолютното тѣ не сѫ въ състояние да предскажатъ. Не зная, дали единъ тъй идеаленъ, тъй божественъ проповедникъ на сократовитѣ идеи, какъвто е билъ Платонъ, е билъ въ състояние да ни запази напълно Сократъ. По-скоро мисля, че както Исусъ е билъ единственіятъ християнинъ, така сѫщо и Сократъ е билъ осѫденъ да остане единственіятъ привърженикъ и последователь на своитѣ идеи. Всичко останало, явило се по-късно е само поповщина и сектанство.

*

Тъй и ще си остане винаги. Ето защо критиката, или художественіятъ или исторически портретизъмъ сѫ осѫдени на една вѣчна конвенционалность, понеже никога не сѫ били въ състояние да предадатъ напълно тайнствената, вътрешна картина на нѣкой великъ човѣкъ. И когато даже нѣкой гений се впусне въ описания на нѣкоя чужда велика душа, тогава цѣлиятъ въпросъ се слага още по-лошо: обекта изчезва почти напълно и разказвача показва само себе си. Така напримѣръ, книгата на Левъ Толстой върху Шекспира е по-скоро книга за самия Толстой. Биографиитѣ на Шилера сѫ негови собствени описания: портрети на автора; Вагнеровата книга за Бетховена е една характеристика на самиятъ Вагнеръ и никога Шопенхауеръ не се е изказалъ тъй добре за себе си, когато е мислѣлъ, че говори за Кантъ. И една Рубенсова картина на Тицианъ винаги ще бѫде почти най-вѣрната картина, портретъ на Рубенса.

Единъ гений даже не може да има свои последователи. Микеланджело бѣше тъй великъ, че столѣтия на редъ бѣше засѣнчилъ не само всички таланти въ своята родна земя, но и всички европейски знаменитости, защото ги бѣше надминалъ въ своето творчество. Тѣ даже не биха могли да бѫдатъ и негови последователи, не биха имали възможность да развиятъ нейде подъ неговата сѣнка своята собствена личность. Талантитѣ могатъ да иматъ свои последователи — Шекспиръ, Гете, Микеланжело, Бетховенъ, обаче, не. Ако нѣкой поетъ попадне въ тѣхнитѣ следи, то той неможе да имъ подражава, тъй като на безграничното не може да се подражава. Той не би могълъ да ги надмине, а напротивъ, той ги издига още по-високо, като твори чрезъ тѣхъ.

*

Това чувство на безсмъртие трѣбва непременно да лежи въ кръвьта на всѣки творчески духъ, за да бѫде той въ състояние да вдишва въздуха на безсмъртието и да напои съ него дѣлото си. До като живѣемъ и творимъ, трѣбва тъй да живѣемъ, като че ли нашиятъ животъ ще бѫде вѣченъ и нашето творчество сѫщо така безсмъртно. Всѣка сутринь трѣбва да мислимъ, че едва сега начева нашия животъ и да се трудимъ за осѫществяването на нашитѣ планове и безбрежни мечти. Защото иначе краткиятъ животъ не би могълъ да даде онази сила, необходима на творческитѣ натури за създаването на вѣковни ценности. Ето въ това се състои опасностьта отъ обществената религия: тя ограничава, като опредѣля. Даже библията, тази тъй магическа, внушаваща религиозна книга, ограничава, при все, че оглѫбява човѣшката душа; защото и това оглѫбяване отива само до известни граници, дето разрешението спира. Библията ни поднася безкрайното въ една конкретна форма. Но съ това само не сѫ се задоволили, като сѫ подрѣзали крилата на духовния полетъ. Талмуда е използувалъ,подъ предлогъ на вдълбочаване, изясненията на всички изостанали мистерии, поставилъ е въ формата на единъ коментаръ разгатката на всички въпроси. Великото и творческото, обаче, лежи въ това, че никога не се е дошло до едно разрешение. Ние мислимъ, че сме достигнали хоризонта, както се изразява Гюставъ Флоберъ и вѣрваме, че тамъ е брѣгътъ. Стремимъ се съ всички сили къмъ него, най после достигаме до края на този хоризонтъ, и ето, че той е изчезналъ отново и ние пакъ съзираме въ далечината

Философскиятъ камъкъ

Ако нѣкой ни кажеше: „въ ржката си държа средството, чрезъ което българитѣ могатъ да станатъ господари на свѣта“ ние бихме дали всичко за да узнаемъ тайната. А тази тайна е на наше разположение. Съ това средство можемъ да си послужимъ когато пожелаемъ.

*

Но какво се иска отъ насъ?

Преди нѣколко дена, въ тѣзи колони, единъ нашъ ученъ и общественикъ отправяше апелъ къмъ народа да се занимае съ култивиране на сърцето, съ възпитание на характера.

Възпитание ни липсва. Възпитание въ техническия смисълъ на думата: продължителна школовка на характера още отъ детинство, отглеждане на гражданина и социялния човѣкъ въ благодатната атмосфера на примѣра.

Отъ насъ се иска да притежаваме едно елементарно *човѣшко* ниво. Основата е важното. Ние пакъ можемъ да си бѫдемъ лѣви, дѣсни, социалисти, комунисти, сговористи, кубратисти, християни, протестанти, католици, будисти, атеисти. Но трѣбва преди всичко една човѣшка основа, върху която да вирѣятъ висшитѣ ни политически и религиозни убеждения. Тестото ни трѣбва да се подобри. Народната душа трѣбва да се превърне въ карарски мряморъ. После ще видимъ какво ще направимъ отъ него: стѫпало или Роденовъ шедьоверъ.

Защо пренасяме идейнитѣ борби, чието полесражение е висша духовно-културна плоскость, въ материялната сфера на всекидневния животъ? Въ свѣта, въ който си казваме добръ день, въ който си изкарваме прехраната, отглеждаме си децата, разхождаме се до градината въ праздникъ? Защо материялизираме всѣка духовна проява защо транспонираме убежденията си въ гамата на дребнавостьта, на вулгарнитѣ интереси?

Защото нѣмаме характеръ, защото никой не ни е научилъ да различаваме човѣка — нѣщо отъ сѫществено значение— отъ идеитѣ, убежденията и доктринитѣ — изкуствени построения на интелекта, безжизнени рамки за човѣшкитѣ страсти. Защото нѣмаме възпитание.

Животътъ наистина е борба; за да напредваме трѣбва да се боримъ. Но где да се боримъ? Откакъ Крали Марко легна да спи и ние захвърлихме копията и ризницитѣ, нашитѣ турнири стават чрезъ словото въ събранията, въ вестници и списания, въ парламента, но не вече и на улицата.

А ние често забравяме това положение, застѫпваме убежденията си съ юмрукъ, защищаваме идеитѣ съ сила, извоюваме правата си съ бомби и картечници.

И затова губимъ. Отъ дълги години все тъй. Предъ стенитѣ на Цариградъ, на Добро Поле, въ Парижъ, на футбулното игрище... И който ни проследи и изучи казва: племе отъ раздорници.

*

Могѫщото средство чрезъ което ще се превъзпитаме е *примѣрътъ*, примѣрътъ на възрастнитѣ. Съ писалка не се оправя народъ. Пъкъ и безъ това нашиятъ народъ не чете. Отъ цѣлото население едва 200,000 души четатъ за да се освѣтлятъ. Болшинството отъ народа действува въ тъмно, средъ първобитна култура на посредственость и предразсѫдъци.

Трѣбва да се намѣри нѣкѫде цѣлиятъ народъ за да се възпита, защото до сега у насъ възпитание нѣма: нито въ семейството, нито въ училището. Образователнитѣ институти, училищата иматъ за цель да дадатъ въ ржцетѣ на бѫдащия гражданинъ *материалнитѣ лостове* на свѣта. Подъ влиянието на научната епоха, на създателитѣ на нашитѣ училища не е идвало и на умъ, че законитѣ на материята, които изключително се заучватъ въ нашитѣ училища не сѫ *социално* благо, а обикновенъ механизъмъ на свѣтовната постройка и, че за да станатъ полезни за хората, тѣ трѣбва да минатъ презъ духа на човѣка. *Знанието е ценность*, струва пари, *но не е сила*. Най-ученитѣ не сѫ най-силнитѣ въ живота.

*

Младитѣ поколения трѣбва да се изтръгнатъ отъ неоформеното или пагубно влияние на семейството и улицата. Тѣ трѣбва да се отгледатъ чрезъ методитѣ на интензивната култура, въ общини, съжителства: пансионати, колегии и пр. Въ такива съжителства ученици и учители си влияятъ единъ на другъ и се възпитаватъ. Тамъ се живѣе въ атмосфера на непрекѫснато съревнование, организиранъ трудъ, редъ и дисциплина. Въ нравствената среда на възпитателнитѣ институти душитѣ на младитѣ влизатъ въ съприкосновение съ личностьта на възпитателя, съ човѣка. На тѣзи институти силнитѣ държави въ свѣта: Америка, Англия, Франция и пр. дължатъ високото културно, човѣшко ниво на гражданитѣ си, отъ тамъ черпятъ съгласие помежду си и обединението на силитѣ си. Мнозина у насъ знаятъ какви граждани и гражданки сѫ ни дали американскитѣ пансиони въ Цариградъ.

Сѫщото възпитание трѣбва да стане общо и задължително въ цѣлата страна. Тогава въ десеть години България ще бѫде населена съ други хора. Съ възпитани хора.

*

Това е Философския камъкъ, който имаме на наше разположение и чрезъ който само можемъ да се оправимъ. Излишни сѫ проповедитѣ. Примѣри и дѣла.

Теодоръ Милевъ

другъ, новъ хоризонтъ, къмъ който сѫщо така започваме да се стремимъ, и тъй върви вѣчно: тукъ лежи тайната на търсенето, силата на творчеството. Никога да не се намѣри, безъ край, безъ разрѣшение, вѣчно търсене, цѣлиятъ си животъ да проследяваме нѣкакъвъ си фантомъ, да носимъ Божеството въ себе си, безъ да го познаемъ. Достатъчно е да си припомниме, какво е казалъ Гете въ „Западно-източниятъ диванъ.“

Че неможешъ да свършишъ, това те прави великъ.

И че нивга не започвашъ, това е твойта участь.

„Данте и Беатриче“. Всѣки му е известна картината Данте и Беатриче изобразени на моста въ Флоренция, обаче, малцина знаятъ, че тя е рожба на прочутия английски художникъ Хенри Холидей, който наскоро е умрѣлъ въ Хамщедъ на 90 годишна възрасть. Репродукцията на тази му картина е разпръсната въ милиони екземпляри по цѣлиятъ свѣтъ.

кой мина и му го даде. Чуждитѣ пръсти го парнаха. Сепна се и се огледа. Предъ него вървѣше малко момиче. По синята му шапчица — вързана съ панделка подъ брадата — имаше незабравки и нѣколко восъчни череши — съ цвѣта на гранатъ. Бѣла пеперуда прелетя надъ тѣхъ.

Тия череши застинаха въ погледа му. Сториха му се много познати, като че самъ ги бѣше купувалъ и самъ бѣше украсилъ синята шапчица съ тѣхъ. Но нѣкога, много отдавна. Като въ сънь си спомняше. Пъкъ може-би наистина е било само сънь...

Поправи безъ нужда връзката си и тръгна следъ детето. Тънката рокличка спираше неочаквано, тръгваше отново, скачаше на единъ кракъ. Малкото лице приличаше на ябълковъ цвѣтъ. Опиваше. Галѣше като крило на гълѫбъ.

Той вървѣше като омагьосанъ: бавно, плахо, лжкатушеше. Страхуваше се, че предъ него се движи ангелче и само да го наближи — веднага ще отлети, ще изчезне. А дълги дни той бѣще чакалъ да се яви, да му се порадва, да поплаче край него. И ето — то дойде: не е ли сънь?

Приближи, каза нѣщо и се усмихна. И детето се засмѣ. Яснитѣ му очи погледнаха весело и не се отдръпна, когато го погалиха. Подаде малката си ржка, направена сѣкашъ отъ крехко розово стъкло. А ржката на човѣка бѣше широка, бледна и страшно треперѣше. По всѣка черта на лицето му, въ гласътъ и движенията имаше нѣщо много топло, нѣжно, бащинско. Наведе се: на челото му се очерта синя жила.

— Какъ те казватъ, миличко?

— Лилка.

— Лилка ли? Ето що: искашъ ли да дойдешъ у моята кѫща? Ще ти дамъ играчки. Имамъ много.

— Мама ще ми се кара.

— Тогава утре — искашъ ли?

Крайпѫтнитѣ тополи хвърляха дълги остри сѣнки. Прегърбенъ човѣкъ караше малка ржчна количка. Въ праха се риеха врабчета. Нѣкой извика отъ единъ прозорецъ, събраха се хора и зашумѣха.

— Искашъ ли? — повтори непознатиятъ.

— Ще дойда.

Сякашъ се случи нѣщо необикновено, нѣщо очаквано цѣлъ животъ. Притисна нѣжно русата главица до себе си и съ нея влѣзе задъ първата витрина. По страницитѣ му лазѣха сълзи. Не ги избърса. Нищо не сѫществуваше — освенъ детето. Бѣха само двамата: край четвъртитѣ маси отъ пъстъръ мряморъ седѣха кукли — изписани, лукави, безъ сърце. Не ги видя, не чу шепота имъ, предизвиканъ отъ неговия видъ. Купи сладки. Плиткитѣ джобчета на рокличката се напълниха съ бомбони. Той се топѣше отъ радость, цѣлуваше розовитѣ странички и чакаше да чуе нѣкаква малка дума — пълна съ обичь, музика и лжчи, която много отдавна не бѣше чувалъ. Подъ неговата стрѣха остана само спомена и неговото неясно ехо.

Детето гледаше плахо.

— Чичо, защо плачешъ?

— Така, така — не питай. Когато порастешъ, може би ще ме разберешъ. Сега е още рано...

Улицата ги посрещна отново — шумна, лекомислена. Сѣнкитѣ имъ се преплитаха, милваха се, отскачаха смѣшно, губѣхе се. Не говорѣха: бѣше безцелно. Той държеше малката ржка — леко, слабо, като че се страхуваше да не я счупи, затворилъ за винаги въ себе си тоя день, радостьта и блѣсъка му. А малката рокличка се усмихваше край него и незабравкитѣ разцъфваха на шапчицата. Едритѣ череши се люшкаха — пияни отъ слънце, после изведнъжъ кимнаха приветливо и изчезнаха задъ една врата.

Непознатиятъ остана самъ. Сивитѣ очи горѣха — отразили блѣсъка на пладнята. Гледаха широкитѣ прозорци съ дантелени зевеси, плъзгаха се по жълтитѣ стени, обгръщаха желѣзната ограда, по която се преплитаха японски трендафили и се затваряха, за да отнесатъ съ себе си спомена за тая кѫща и малката рокличка.

По пѫтя задъ него — средъ хилядитѣ неясни следи — се виеше сребърна бразда отъ стѫпкитѣ на детето. Като въ сънь, въ приказка. Никога не е било: Лястовичка го перна по лицето и се стрелна къмъ дъното на улицата. Тамъ блѣстѣха златнитѣ кубета на нѣкаква черква. Продавачътъ съ ржчната количка стоеше край училището и напѣвно предлагаше стоката си.

Непознатиятъ си спомни, че трѣбва да купи играчки за Лилка. Наистина, той имаше въ кѫщи, но тѣ бѣха чужди, на другото дете. Друго дете!

Влѣзе въ нѣкакъвъ магазинъ и излѣзе съ нѣколко пакетчета. После тръгна за дома. Тополитѣ край пѫтя, старият точиларъ отсреща, детето което лазѣше и стройният офицеръ — всички сякашъ знаеха радостьта му и го поздравляваха. Идваше му да ги прегърне, да имъ каже по една ласкава дума. Животътъ бѣше хубавъ и все имаше защо да се живѣе.

Защо французкитѣ писатели сж подобре

(Отворено писмо на нѣмския писатель *Херманъ Унгаръ* до неговия издатель. Сборникътъ разкази *„Деца и убийци“*, отъ Унгаръ, както на нѣмски, така и на френски еималъ голѣмъ успѣхъ).

Драги Ернстъ Роволтъ!

Вие сигурно ще кажете: въ Парижъ! И вашитѣ колеги, издателитѣ и книжаритѣ въ Берлинъ, Мюнхенъ, Лайпцигъ, Виена, Прага (и въ София! Б. Р.) ще кажатъ сжщото. Това, което е възможно въ Парижъ, далечъ не е възможно тукъ. Моля: Парижъ...

Драги Роволтъ, не вѣрвате ли, че за всичко това виновати сме и ние малко, щомъ като всичко, което се свързва съ литература, е тъй непопулярно въ Германия, щомъ като всѣки портиеръ въ Германия веднага изкривява лицето си въ презрителна гримаса, узнавайки, че минаващия е писатель и че за бакшишъ значи не може дума да става . . . докато още сутриньта, при пристигането ми въ Парижъ, вратаря на дома, дето се настанихъ, тъй, почти безъ свръзка, сѣкашъ само за да ми каже нѣщо любезно, се усмихна и рече:

„Вие сте писатель, господине!

Тукъ дойдохъ, както знаете, по покана на Пенклуба и при това тъкмо следъ появата на моята книга: единъ, почти съвсемъ непознатъ, чуждестраненъ авторъ, но моята книга се намира въ всички витрини, по етажеркитѣ на тротоара, предъ книжарницитѣ, разрѣзани екземпляри, за преглеждане отъ минувачитѣ. Портрета ми и нѣкои ржкописни проби сжщо сж изложени. Втората вечерь, 8 часа, соаре въ книжарницата „Фламарионъ на Boulevard des capucines. Мислѣхъ си: ядене, четене и други. Нищо подобно. Отъ осемь до дванадесеть азъ трѣбваше да се подписвамъ нѣколко стотинъ пжти въ екземпляри, които се разпродаваха. Подписъ следъ подписъ. Отначало засѣгнатъ въ гордостьта си, сетне амюзиранъ, накрай дори изпълненъ отъ радость, че има толкова много хора, които желаят да ме видятъ, да говорятъ съ менъ. Идватъ чиновници, полковници, студенти, жени, журналисти, да, идватъ именити писатели „да ме поздравятъ“ и да имъ напиша посвещение въ книгата, а сжщо така и да ми посветятъ една отъ своитѣ книги, съ жестъ на приятелско разположение, което нѣма да забравя: Карко, Бенуа, Поланъ, Декобра, Леонъ Полъ Фаргъ, идва и Галимаръ, моя парижки издатель. Самуилъ, притежательтъ на книжарницата, тъй наречения Напалеонъ на книжаритѣ, ми помага въ първитѣ тежки моменти. Той поставя една красавица до менъ. „Това е тежка работа“, дума Декобра, „ала трѣбва!“ Това трѣбва: да те видятъ, да говорятъ съ тебъ, за тебъ, не бжди високомѣренъ, не бжди горделивъ, писателю, поете, застани до своята рожба — книгата, Publicité, Publicité!

Единъ другъ следъ обедъ пъкъ подписвахъ въ една книжарница на Шамзелисе. Публиката бѣ малобройна, но за това пъкъ човѣкъ можеше да влезне въ по-близки връзки съ всѣки единь по-отдѣлно. *Дойдоха дами, облечени найморно, които у насъ сигурно биха се интересували само отъ Чарлстонъ.* Получихъ покани. Скептикъ, какъвто съмъ, помислихъ: вежливость спрѣмо единъ гость, който ще престои нѣколко дни. Зная, никой не държи повече на традиции, никой не е по консервативенъ отъ французина. Питамъ писателя Жоржъ Иманъ: „като писатель“, казва. „Вамъ сж отворени всички врати въ Парижъ. Въ тоя случай, това е традицията, за която ние консервативно държимъ“ смѣе се той. Съгласенъ съмъ, такъвъ консерватизмъ да има и въ останала Европа.

Банкета въ Пенклуба бѣ особено приятенъ, защото тамъ имаше много младежь.

Издательть не се огражда съ китайски стени. Той е въ постоянни връзки съ авторитѣ, книжаритѣ, хората на политиката, на науката, факторъ е въ литературния животъ, като автора. На първо мѣсто той издействува, щото въ вестницитѣ да има специални отдѣли за критика на новоизлѣзли книги. Познава книжаритѣ, които, както и самия той, сж въ контактъ съ публиката и автора. Книжари, публика и автори го позчаватъ. Нѣма стени между авторъ, критикъ, издатель, книжарь и публика (въ произволна редица).

Човѣкъ може да влезе въ книжарница и да прочете една книга отъ първата до последната страница. Това не пречи никому. Книгата очевидно интересува читателя. Той ще говори за нея. Понеже той самия не може да я купи, други ще я купятъ. Разговоръ, споръ за една книга, е най важната пропаганда. Ето напр. книжарницитѣ, които сжщевременно сж кафенета, като приятното кафе „chez Fast“. Къмъ това кафене или къмъ тази книжарница, която се ржководи отъ красива жена, се числи единъ кржгъ отъ приятели на литературата, писатели, учени, членове на академията, политици (!), единъ кржгъ, който дава динета отъ време на време, сказки, четения . . .

Това е радостьта да чуствувашъ, че нѣщо живо те облъхва отъ публиката, че заемашъ едно положение въ свѣта и не най-последното, че си едно колело и най-неважното, че това, което човѣкъ иска да каже, се чува и приема съ радость. Това е преживѣлица, що ободрява и вдъхва нова смѣлость, тъй нужна на всинца ни: авторъ, издателъ и книжарь, щомъ отъ насъ се иска работа.

Какъ да излѣземъ изъ блатото?

(Часть от главата *Цель* въ *„Уводъ въ Школата за мждрость“* отъ германския философъ Херманъ Кайзерлингъ. Заглавието на статията не е отъ Кайзерлингъ. Бел. ред.)

При този примѣръ се касае за конфликта между честнитѣ намѣрения, които имаме и вулгарнитѣ изисквания на живота.

Единъ день ме посети директорътъ на едно рекламно бюро. Той бѣше заплетенъ въ дилемата или да помѣства нѣща съ доста развращающи тенденции или да се обяви въ фалитъ поради липса на достатъчно честни клиенти.

Азъ му казахъ: „Ако фалирате поради гризене на съвестьта т. е. отъ морални съображения, нѣма да направите свѣта подобръ. Освенъ това ще отнемете по този добръ. Освенъ това ще отнемете по този начинъ на вашата професия единъ честенъ човѣкъ. Да фалирате и да почнете да гладувате, това ще бжде грѣхъ противъ отечеството, което сега особено има нужда отъ економически здрави хора.

Вие трѣбва да поставите въпроса другояче.

Размишлявайте ежедневно върху неморалната страна на вашата търговия, не се старайте да се успокоявате.

Но тогава *поемате съзнателно и весело грѣхътъ* и работете понататъкъ. Вие скоро ще усетите, че отъ радостното понасяне на грѣха се раждатъ у васъ нови сили. Вие ще станете другъ човѣкъ. А това ще Ви доведе несъзнателно до окончателно отхвърляне на всички неморални кдѣлки, които Ви се предлагатъ. Следъ месеци или години, економически силенъ, Вие ще направите да възтържествува около васъ честьта и благородството“.

Само тъй може да се разреши проблемата за грѣха отъ всѣки, който живѣе на тази земя. Този животъ е непромѣнимо трагиченъ. Борбата между природния законъ, който налага на всѣко сжщество да живѣе въ ущърбъ на другитѣ, и духътъ, който повелява да даваме безвъзмездно, е непримирима. Никой до сега не е превъзмогналъ тази борба и никой нѣма да успѣе да я превъзмогне въ бждаще. Който се наема да служи всецѣло на духа, на Бога, трѣбва да занемари повелителния си дългъ къмъ хората, Ние често избѣгваме тази дилема като камилскитѣ птици. Тъй наречените лоши хора отричатъ законитѣ на духа; тъй наречените добри хора скриватъ сами на себе си истината. Ние си създаваме една теория, споредъ която всичко е добре, както си е сега; чрезъ нея ние пропъждаме всички неприятни мисли и впечатления; ние задушаваме чувството на виновность чрезъ идеализъмъ. Този идеализъмъ е, обаче, въ сжщность страхъ предъ истината. Азъ храня най-голѣмо недовѣрие къмъ шумнитѣ проповедници на този идеализъмъ. Всѣки егоистъ, който искрено се признава въ себе се за такъвъ, е по-близо до спасението, понеже има доблесть спрѣмо истината.

Едва ли ще се намѣри единъ идеалистъ съ тази доблесть къмъ истината. Затова, именно, идеалисти, които не могатъ да скриятъ действителностьта отъ себе си, напущатъ опятнената си дейность и снематъ тъй отъ себе си всѣкаква отговорность. Тъй въ стара Русия, князе и княгини отиваха „между народа“.

По този начинъ обаче, не се оправя свѣта, нито се добива духовна глжбина. Всѣки отъ насъ носи, при всички случаи, грѣховетѣ на всички, както учи старецътъ Зосимъ на Достоевски. Христосъ доказа чистотата на своето призвание не само като не отхвърли грѣхътъ отъ себе си, а пожела да вземе всички грѣхове върху себе си.

Ние превъзмогваме само недостатъци, които осъзнаваме и чиито последствия приемаме да носимъ. Голѣмиятъ човѣкъ носи грѣхътъ, както Атласъ носи небето, и *не се старае да го отхвърли отъ себе си.* Тъй се превъзмогва сждбата. Тъй нашето съзнание пуща коренъ въ метафизичното и неговитѣ емпирични изразни средствае ни ставатъ ясни. Само така, грѣшниятъ ни животъ се превръща на благословия за насъ и околнитѣ ни.

Нека всѣки поеме отговорноститѣ, които му се налагатъ. Това е единственятъ пжть къмъ прогреса, както за единичния човѣкъ, тъй и за цѣлото човѣчество.

МАЙКА

„И ако ти не си въ моя споменъ, —
Какво ли би било?“

Роди ме и отгледа и научи
да любя всички, всичко на свѣта, —
отъ сития човѣкъ до мършавото куче
да бждатъ мои братя въ скръбьта.

И ето ме отминалъ на далеко
незнаенъ, самъ, съ попукани ржце,
изкарвамъ къшей хлѣбъ, но леко, леко,
е, все пакъ, майко, въ моето сърдце.

Че всѣка нощь, когато отпочива
душата, угнетена и сама,
вълшебенъ сънь наново ме опива
и азъ съмъ пакъ при тебе, у дома.

При тебе, както нѣкога, въ онази
останала отъ дѣдо хижа — тамъ,
тамъ, дето пѣе съ вѣкове боаза,
чиито пѣсни още, още знамъ.

Тогазъ край менъ загрижена и тиха,
ала съ вѣра въ утрешния день.
отгатнала на младостьта езика
окриляшъ моя духъ неокриленъ.

И помня, будѣхъ, що ме ти научи: —
да люба всички, всичко на свѣта
И сития човѣкъ и мършавото куче,
да бждатъ мои братя ввъ скръбьта.

Димитъръ Чаковъ

*) Изъ „Пѣсни за крайния кварталъ“.

Когато наближи кжщата си — спрѣ: нѣщо се пречупи въ него. Посрещнаха го цвѣтя безъ ароматъ, черни кипариси, запустѣлъ дворъ и изгнила схлупена беседка — безъ шумъ, безъ лжчи. До нея — погъмнѣло отъ времето, като забравено стоеше детско столче, поръсено съ бръшлянови листа. Той го попипа отъ всѣкжде каточе да се увѣри въ здравината му, плъзна ржката си по малкото облегало, устнитѣ му трепнѫха на плачъ и го прегърна.

— Татковото, скжпото!

Какво виждаше — богъ знае. Изпъшка и се олюлѣ. Студени сѣнки засноваха край беседката. Бѣше тжжно и пусто.

Изъ стаитѣ сжщо бѣше пусто. Край окаченитѣ картини и пъстри килимчета лазѣха тъмни петна, строги, жестоки, съ жилото на скорпионъ и заспиваха въ голѣмитѣ стени огледала, обвити съ черенъ крепъ. Тия огледала поглъщаха цѣлата покжщнина. Хвърляха сива паяжина върху мекитѣ столове, черното лъскаво пиано съ недогорѣли свѣщи, по старитѣ албуми, по фамилнитѣ портрети. Една тишина, която дебне, спомня и тревожи — надничаше съ образа на видение отъ всѣки жгълъ, иззадъ всѣка ваза, отъ всѣки полюлей.

Човѣкътъ влѣзе въ първата стая — бледенъ, прегърбенъ. До срещния прозорецъ — въ удобно кресло натрупано съ възглавници — седѣше малка жена. Като чу стжпкитѣ му — раменатa ѝ потрепериха. Не се обърна. Не погледна. Притискаше едра руса кукла, облечена въ дантели и синя шапчица. Той не ѝ каза нищо. Пъкъ и тя, изглежда, нѣмаше нужда отъ неговитѣ думи. Живѣеше въ другъ свѣтъ — чуждъ и непознатъ за него. Сѣнката ѝ се изрѣзваше върху стената — слаба, немощна, съ тънъкъ носъ, малки уста — заключили едно страдание и очи — престанали да се радватъ на слънцето, вѣтъра, на гължбитѣ, които прелитаха надъ червенитѣ покриви.

Въ тоя домъ — кждето радостьта се бѣше заклела да не стжпва — имаше и другъ нѣкой, който не се виждаше никжде, но се усещаше. Ржждивата намѣрена подкова — окачена на стената съ розова панделка, матовиятъ абажуръ на лампата, бомбонерата отъ кавказко сребро. старото кресло въ жгъла, което разгръщаше страничнитѣ си позлатени облегала въ топла пригръдка, часовника, завеситѣ — всичко стоеше на мѣстото си и излъхваше една жалба, единъ викъ, за нѣщо което е било и нѣма никога вече да се върне. Въ всѣка гънка на копринено вѣтрило върху скрина лежеше сълза, молитва, въздишка, а по-широката бѣла рамка на детския портретъ отсреща лазѣше сѣнката на малка китка незабравки . . .

Човѣкътъ погали бѣлитѣ коси на жената и седна на малко столче до краката ѝ. И дълго стоя така. После сложи главата си на колѣнетѣ и отпусна уморено клепачи. Детскиятъ портретъ сѣкашъ оживѣ, тжжно се усмихна, излѣзе отъ рамката и сложи малката си розова длань върху него. Свѣтли петна плъзнаха изъ стаята, изчезнаха, върнаха се отново и свиха въ кржгъ. Мжжътъ се сепна. Портретътъ гледаше отсреща — студенъ, бездушенъ. Часовникътъ чукаше бавно, глухо, прегракнало, готовъ всѣка минута да спре.

— Майя, прошепна човѣкътъ. Майя, помнишъ ли малкото ангелче?

Жената устреми погледъ въ него и устнитѣ ѝ потрепериха. Сключи вождитѣ си, дебела жила се очерта на челото и изглежда, че се мжчеше да си спомни нѣщо. После изведнажъ се отдръпна като ужилена и ее завъртѣ на креслото. Каза нѣколко неразбрани думи, стисна силно куклата и извика. Писъкътъ ѝ процепи стаята, заблъска се въ стенитѣ, разлюлѣ завеситѣ и натисна стъклата.

Човѣкътъ усети, че косата му се вдигна нагоре и сърцето спрѣ. Не проговори вече. Разгърна пакетчетата, които бѣше купилъ за Лилка и изведнажъ тя му се стори само споменъ. Сложи на прозореца предъ жена си японката съ позлатения чадъръ, която бѣше видѣлъ сутриньта, единъ малъкъ пеликанъ отъ чистъ емайлъ и хвана лѣвата ржка на куклата. Върху нея блесна тънка златна гривна, която той цѣлуна. После цѣлуна малката гладка длань, притисна я до лицето си, каточе искаше да почувствува ласката на нѣщо далечно, скжпо изгубено за винаги и влѣзе въ съседната стая.

Въ срещниятъ жгълъ, покрито съ бѣли тюлени завеси имаше детско креватче. Мжжътъ спрѣ и потрепери. То бѣше неоправено и напомняше, че само преди минута отъ него е станало нѣкое дете. На пода бѣха разхвърляни кубчета, шарена топка, малки чехли — бродирани съ коприна и нѣкакви кадифени парцалчета. Той мина край тѣхъ, погали ги съ погледъ и изведнажъ разтърси цѣлото си тѣло. Колѣнетѣ му се пречупиха, изпъшка, скри глава въ малкото жълто юрганче и разпери ржце въ прегръдка.

— Татковото, скжпото дете! . .

Кандилото, което не бѣше палено отъ години — гледаше задъ него като черно загадъчно око.

Стоянъ Олчевъ

Престжпностьта и изящната литература

III

Произведенията на великитѣ писатели художници ни учатъ, че престжплението предполага едно неравновесие на естественитѣ сили (способности) на душата. Нѣщо се е засилило за смѣтка на нѣщо, което е отслабнало въ душата на престжпника. Въ кражбата чувството за собственость, което е едно свърхчуствено, метафизично отношение на човѣка (душата) къмъ обектитѣ на външния свѣтъ, се е засилило за смѣтка на съчувствието, любовьта, здравото познание на свѣта, логиката на нѣщата: работникъ, работа, собственость. Рогожинъ разказва на князъ Мишкина въ „Идиотъ“ за една квалифицирана кражба съ убийство. Двама селяни се спиратъ въ единъ хотелъ. Единятъ си лѣга да спи вечерьта. Другиятъ толкова харесалъ сребърниятъ му часовникъ съ желтъ бисеренъ кордонъ, който забелѣзалъ отъ два дни, че му се поискало да го открадне. „Този човѣкъ не билъ крадецъ, билъ даже честенъ и по селски съвсемъ не беденъ. Но на него толкова се харесатъ този часовникъ и толкова го съблазнилъ, че той най-после *не издържалъ*: взелъ ножа, когато приятеля му се отварналъ нататъкъ, пристжпилъ предпазливо къмъ него изодзадъ, навелъ се, извилъ очи къмъ небето, прекръстилъ се, и, като прошепналъ въ себе си горчива молитва: Господи, прости ме въ името на Христа! — заклалъ приятеля си наведнажъ, като овца, и измъкналъ отъ него часовника“.

Рогожинъ е единъ символъ на грѣха, на саморазрушението. Той се смѣе съ гласъ, когато разказва тоя случай на князъ Мишкина. Тая радость на Рогожина произхожда отъ съзнанието му, че и религията, човѣкътъ съ религиозно чувство, може да убива, да разрушава. Това е наистина единъ човѣшки трагизъмъ. Но въ какво се състои разгатката на този интересенъ случай. Чувствува ли се виновенъ този страненъ убиецъ? Религията може ли да разреши — въ името на Бога — убийството — съ което е напълно съгласенъ Д. Мережковски, когато говори за Разколникова въ тритѣ голѣми тома за „Достоевски и Толстой?“ . . . Ето въпроси, които оставамъ разкрити. Азъ искамъ да засегна единъ другъ въпросъ, който извиква тоя случай и десетки случаи изъ славянската литература. На каква основа, на каква главна база се пораждатъ тия убийства, тия престжпления въ славянскитѣ земи и въ частность у насъ, Има една фраза, която азъ подчертахъ въ приведения текстъ, една фраза отъ огромно, сждбоносно значение за славянитѣ и за насъ като славянски народъ. „Мужикътъ *не издържалъ* . . взелъ ножа и заклалъ приятеля си като овца“. . . Най-голѣмата болесть на славянскитѣ народи е, че тѣ не издържатъ, или мжчно издържатъ. „Въ руската религиозность — констатира религиозния философъ Николай Бердяевъ — има нѣщо разнищено, мекотело, нестегнато“. А Д. Мережковски въ своето съчинение „Болна Русия“, като констатира тая болезненость на руската душа, характеризира я съ думитѣ, че „лжчътъ на падането въ руската душа не е равенъ на отражението“. Лжчътъ на падането е малъкъ, а лжчътъ на отражението се вдига въ небето. Въ какво се състои тази невъздържаность на славянската раса. Ето единъ въпросъ важенъ за криминалиста, който трѣбва да се разреши, за да се прибавятъ или премахнатъ известни условия — за да се намали престжпностьта. Ясно е, че тази неиздържливость е резултатъ на отсжтствие на воля, на характеръ. Единъ съсредоточенъ, всеобединяващъ духъ е необходимъ за нашата раса. Сама по себе си тя е днесъ още една хаотичность, една безформеность. За тоя разнищенъ, мекотелъ руски хаосъ бѣха потрѣбни само нѣколко хиляди камшика, за да го подчинятъ подъ едно съвременно насилие. Необходимо е силитѣ на тѣлото да бждатъ обединени, подчинени на висшитѣ сили на духа, за да се намали престжпностьта въ нашата раса, пъкъ и въ другитѣ европейски раси. Необходимо е едно трениране на волята. Всѣка добра мисъль трѣбва да бжде преобърната на единъ жестъ, на едно дѣло. Злото трѣбва всѣки день да бжде преодолявано, за да се създаде светлата, активна личность, която не е способна на престжпление. Ние встжпваме въ една епоха на страстно и беззаветно дирене пжть за дисциплина на волята и религиозно закаляване на личностьта. Въ философията индетерминизма (свободата на волята) почва да господствува надъ детерменизма. Отговорностьта — надъ неотговорностьта, или, както го схваща Фридрихъ Ницше: индетерменизма е сегашното и бждащето — творческия моментъ въ действието на човѣка, а детерменизма е миналото, мъртвата история. Спиритуализмътъ почва да доминира надъ материализма: християнската религия на „благодатъ и свобода“ разтваря отново своето „небесно царство“, мира на вѣчното, за обезвѣреното въ скука човѣчество средъ голитѣ стени на материалното.

IV.

Българската душа, която е една разновидность на славянската раса, се отличава съ по-голѣма суровость и упоритость въ живота. Нейното бездействие е едно мълчание, едно очакване, което е следствие липса на широки познания за живота. Отъ вънъ — една корава натура, отвжтре — единъ неустановенъ, необединенъ духъ. Тази страстность на натурата, това отсжтствие на обединяющъ духъ и познание за свѣта, поражда едностранчивость въ постжпкитѣ, слѣпо вървение къмъ престжпления. Голѣмата кондензирана сила, която дреме като заключена лава въ българската душа търси свободно отправление. Ако кротката хаотична руска душа търси по инстинктъ страдания за да се просвети, бурната, пълна съ вжтрешни дисонанси българска душа, търси единъ подвигъ, за да се упие отъ силата си — макаръ въ едно идеализирано престжпление. (Последнитѣ ни събития.) Много нечисти примѣси има още въ златото на българската душа. Тъй е нарисувана нашата психика въ изящната ни литература.

Едно велико сърце предчуствуваме, че се ражда изъ мрачнитѣ гълбини на геніалната българска душа. Едно велико предчуствие е разсѣяно въ произведенията и лицата на най-малкитѣ ни писатели. Българскиятъ духъ се обособява. Едно радостно, *единно* чуство ни завладѣва: то е като едно безсмъртие на земята. Силното тѣло и силния духъ, които се подготовляватѣ отъ всички фактори на живота ни, ще бждатъ окриляни и възпламенени отъ изящната ни литература и „благодатната свобода“ на нашата религия и ще настжпи ера на по-малко престжпление и по-много слънце въ нашата измжчена и хубава земя.

Ботьо Савовъ

Б. Р. Допуснати сж въ първата частъ на статията грешки: самотричането, което да се чете — самопризнанието на тая странна личность; и образованието — по своята пълнота на обрисуване.

Нови книги

Братя, романъ отъ Добри Немировъ. София, цена 60 лв.

Нѣма да се спиремъ на романа. По поводъ на него ще кажа нѣколко думи върху писателския натюрелъ на автора му.

Добри Немировъ е налучкалъ вече сигурния пжть въ стремежа си да се обособи като художникъ. Той е отърсенъ отъ дилетантизма, на който повечето отъ младитѣ белетристи все още робуватъ.

Този дилетантизмъ произтича главно отъ това, че хората на изкуствата у насъ не желаятъ да бждатъ вѣрни на себе си; тѣ се търсятъ тамъ, дето могатъ да се намѣрятъ само наполовина, затова и творчеството имъ е сжщо половинно, т. е. дилетантизмъ. Преди да е научилъ единъ творецъ азбуката на изкуството, той не може да създава. Само следъ завършването на академията въ едно изкуство, се търсятъ нови пжтища. И всѣко постижение е единъ новъ етапъ на развитие. Тѣзи фазиси на развитие у Добри Намировъ, найтърпеливия работникъ въ своето поле и най съвестно отнасящия се къмъ своитѣ заложби нашъ днешенъ писателъ, го доведоха до неговото голѣмо съчинение: романа „Братя“.

Хуленъ отъ едни и пестеливо хваленъ отъ други Д. Немировъ крачеше по своя пжть равномѣрно, безъ скокове, бавно, но сигурно къмъ целта. И ето днесъ той е стигналъ известна висота, която ни го показва като единъ отъ малцината, които ще оставатъ поменъ следъ себе си.

Той доказа напоследъкъ на дѣло, че упрецитѣ къмъ нашето време сж неоснователни. *Нашата епоха не е безплодна, безплодни сж само хората, които не сж въ състояние да оценятъ себе си и да дадатъ онова, което е по силитѣ имъ.*

Едно щастливо обстоятелство е това, че Добри Немировъ не е повлиянъ отъ чуждото. Израсълъ на българска почва, сроденъ съ своитѣ герои чрезъ кръвни връзки, познаващъ ги като себе си, той имъ дава жива плътъ, прави отъ тѣхъ хора, а не марионетки. Тѣ не сж схвърчовѣци, нито общечовѣшки типове: — тѣ сж само българи, прости хорица, чада на народа си, за това се налагатъ съ своята обособена личность, съ своя националитетъ.

Ние ги чувствуваме всѣкога наши, близки и родствени и поради това тѣ сж въ състояние да ни заразятъ съ своята непосредственость и жизнена правдивость. А бидейки сами за себе си обособени като личности органически свързани съ своята срѣда, тѣ ще останатъ типични и за външното око и ще му се наложатъ като художествени образи.

Когато единъ чужденецъ иска да си състави понятие за едно чуждо изкуство, той търси въ него само т и п и ч н о т о а не онова, което може да срещне и у дома си. Въ тоя смисълъ творчеството на Добри Немировъ най-вече съ романа му „Братя“ ще има несъмнено значение. Защото — стара мждрость е — докато едно изкуство не стане национално, то не може да се наложи като интернационално.

Смѣло може да се каже, че съ това си произведение, Добри Немировъ ще застане като класикъ въ българската литература следъ освобождението. Той е единъ нагледенъ примѣръ какъ да работятъ онія, които мислятъ, че ще опростеятъ, щомъ не потърсятъ извънъ собствената си съкровищница ценности, тако разбира се не сж въобще лишени отъ съкровищница.

Всѣко дарование се обуславя отъ редъ условия и всѣки трѣбва да познава тия условия и да се съобразява съ тѣхъ, когато седне да твори. Нѣма ли тоя усѣтъ да се самонамѣри, работата му дори и да му създаде случаенъ успѣхъ, ще остане безъ значение и ще бжде пометена, ако не отъ съвременницитѣ, то отъ времето, което иде.

Р. К. М.

Праздникътъ на параклиса, разказъ отъ Панчо Михайловъ, издание на литературната група „Стрелецъ“. София, 1927 год. цена 5 лв.

Това е второ поправено издание на първия разказъ, съ който преди шесть години Панчо Михайловъ дебютира въ литературата ни.

Още тогава, пишущия настоящитѣ редове имà щастието да обърне вниманието на автора му върху известни дефекти въ него.

Въ „Праздника на параклиса“ ясно личатъ характернитѣ особености на П. М. като разказвачъ — на творческото му дѣло, което е викъ за човѣщина, призивъ за опомняне, плачъ на човѣкъ, който е прозрѣлъ ужаса на днешното каиновско време, зовъ за победа надъ тъмнитѣ страсти, които правятъ отъ човѣка звѣръ, пѣене на сърцето, което обича, защото не може да необича хромитѣ, беднитѣ, нищитѣ, оклаянитѣ.

При другъ случай азъ ще се изкажа по-надълго върху този интересенъ разказъ.

Тукъ желая само да спра вниманието на читателя върху него. Който и да го прочете, непремено ще намѣри нѣщо интересно, — нѣкоя струна бодро ще прозвучи въ душата му. А това е важно. Това показва, че П. М. не измисля, а твори, че не ни занимава като акробатъ, защото углъбява духътъ ни.

Уви, това е като че за П. М. съ когото нѣкога ние делихме наедно горчивия залъкъ и още по-горчивитѣ сълзи на живота: — П. М., който пишеше не за да печата и да взема хонорари, П. М., за когото перото бѣ нужда, изповѣдь, проклятие.

Нѣкога, когато нито той, нито азъ мисляхме, че ще ставаме нѣкакви: той писатель, а азъ — неговъ критикъ.

Единъ макаръ бегълъ погледъ върху изминатия му до сега пжть напълно потвърждава това. И наистина: каква разлика между геніално замисления разказъ „Ковчигарьтъ и психологически най-лошо издържания, художествено глупаво и ученически написания му последенъ очеркъ — „Изповѣдь“!..

И то, въ единъ моментъ, когато е всеобщо признатъ. Ние, нѣкогашнитѣ му приятели, искрено скърбимъ за това. Защото П. М. не само че обещаваше, но криеше въ себе си истинскитѣ заложби на единъ безспорно голѣмъ разказвачъ.

Достоевски и Европа, критическа студия отъ Леонидъ Гросманъ, съ предговоръ отъ Л. Стояновъ, издание на Ив. Г. Игнатовъ & синове. София, 1927 год. Цена 10 лв

Преди да се спра върху отличната и навременна студия на съвременния руски литературенъ критикъ, Леонидъ Гросманъ, съ особено задоволство желая да изтъкна критическия очеркъ-предговоръ на писателя Людомилъ Стояновъ — „Руската идея и Запада“.

Както въ книгата на Гросманъ, така и въ предговорътъ къмъ нея — отлично се освѣтлява голѣмия проблемъ за Русия и Европа, — за руската и източната култура, за пжтищата, които следва съвременната европейска цивилизация а мжчителното раздвоение, което вѣкове терзае и измжчва руската философска, политическа и художествена мисъль.

Трѣбва ли Русия да следва историческото развитие на западнитѣ държави — ето главния въпросъ, който се поставя предъ вниманието на читателя.

Л. Гросманъ подробно разглежда гледището на великия руски писатель Достоевски, по отношение проблема за истока и запада, — за тѣхната култура и взаимно отношение, и по този начинъ косвено иде да наблегне, че въ сжщность най-важния въпросъ, които стои въ центъра на панмонголизмътъ, славянофилството, паневропеизъмътъ и евризийството е отговоръть на въпроса: трѣбва ли Русия и въ частность подобнитѣ на нея държави да следватъ и ще следватъ ли по силата на нѣкакви желѣзни, исторически и общозадължителни закони традицията и пжтя на съвременна Европа?

Другъ е въпросътъ, колко сполучливо се отговаря отъ Гросманъ на така поставения проблемъ. Сжщо — дали е поставенъ правилно и вѣрни ли сж заключенията му, както и пророкуванията на русктѣ „прорицатели“ и философи, за които Русия е богоизбранъ народъ — месия, чието предназначение е да възвести духовната революция противъ механическата, материалната.

Ние нѣма да споримъ тукъ върху това. Нашата задача е по-скромна — ние искаме на това мѣсто само да изтъкнемъ рѣдкото дарование, съ което Л. Гросманъ освѣтлява и разглежда проблема за истока и запада. Сжщо така — и навременността на книгата му.

Всички, които сж запознати съ материята по въпроса, тя сигурно нѣма да ги разобеди въ правотата на възгледитѣ имъ. Но едно е несъмнено — тѣ обезателно ще се замислятъ върху сждбинитѣ на България, която днесъ изживѣва приблизително подобно една трагедия.

Наистина, тя е още мълчалива и подмолна. Но, безспорно, тази трагедия трансформира българскиятъ битъ и съзнание. На лице сж вече редица факти, които ясно говорятъ за това.

Ще следва ли и България пжтя на културния западъ? Или и тя има предопредѣлена сждба? Ето голѣмитѣ въпроси

П. Господиновъ

Бетховеновъ концертъ

На 15 този месецъ въ салона на Военния клубъ оркестърътъ отъ Музикалната академия при участието на мнозина отъ г-да професоритѣ и подъ диригенството на г-нъ проф. Радевъ, даде Бетховеновъ оркестровъ концертъ. Отлично посѣтенъ, последниятъ излѣзе по-вече отъ сполучливъ. Къмъ срѣдата на първия номеръ — Увертюра „Егмондъ“, постигналъ вече една по-голѣма сплотеность въ ансамбълъ и чувство, оркестърътъ създаде настроение, което при пета симфония, изнесена сравнително много по-добре, премина въ истинска музикална наслада. Г-ца Богдана Дяковичъ отъ класа на г-нъ проф. А. Стояновъ, изпълни съ коректна техника и съ разбиране голѣмия клавиренъ концертъ C-moll, придружена отъ оркестъра. Тя показа своята отлична подготовка и своята дарба. Още твърде млада, ней предстои развитие и ний и пожелаваме пълень успѣхъ за въ бждаще въ изкуството — постигане главно на онова вглъбяване и изживяване на съдържанието и израза, което би я поставило въ реда на много добритѣ наши пиянистки.

М. Ж.

Холандски археолози въ Гърция. Една холандска археологическа експедеция е потеглила отъ Амстердамъ за да прави разкопки въ Аргусъ, единъ отъ петьтѣ града на древна Елада. Сжщата експедиция е правила своитѣ разкопки още преди войната, но тѣ били преустановени презъ траянето ѝ. Цѣлата работа се финансирала отъ частни лица.

Печатница „Гладстонъ“, София, 1927—163